

פליאה נשגבה ממני

תהלים פרק קלט פסוקים א-יח

לְמַנְצַח לְדוֹד מְזִמּוֹר ה' חֲקַרְתִּי וַתְּדַע: אַתָּה יְדַעַת שְׁבִתִּי וְקוֹמִי בְּנִתָּה לְרַעִי מִרְחוֹק:
 אַרְחִי וְרַבְעִי זִרְתָּ וְכָל דְּרָכֵי הַסְּכָנָתָה: כִּי אֵין מְלָה בְּלִשׁוֹנִי הֵן ה' יְדַעַת כְּלָה:
 אַחֹר וְקִדְם צִרְתִּי וַתִּשֶׁת עָלַי כְּפֶכֶה: פְּלִיאָה דַעַת מִמְּנִי נִשְׁגְּבָה לֹא אוֹכַל לָה:
 אָנָה אֵלֶךְ מִרוֹחֶךְ וְאָנָה מִפְּנִיךְ אֶבְרַח: אִם אֶסֶק שְׁמַיִם שָׁם אַתָּה וְאַצִּיעָה שְׂאוֹל הַנֶּגֶד:
 אֲשֶׁא כִנְפֵי שָׁחַר אֲשַׁכְנֶה בְּאַחֲרִית יָם: גַּם שָׁם יִדְךָ תִּנְחַנְחִי וְתִאחַזְנִי יְמִינֶךָ:
 וְאִמַר אֶךְ חֲשֶׁךְ יִשׁוּפְנִי וְלִילָה אִוֹר בְּעֵדְנִי: גַּם חֲשֶׁךְ לֹא יִחְשִׁיךְ מִמֶּךָ וְלִילָה כִּיּוֹם יֵאִיר כְּחֲשִׁיכָה כְּאוֹרָה:
 כִּי אַתָּה קִנִּיתִי כְּלִיִּתִי תִסְכְּנִי בְּבֶטֶן אִמִּי: אוֹדְךָ עַל כִּי נִוְרָאוֹת נִפְלִיתִי נִפְלְאִים מַעֲשֵׂיךָ וְנִפְשֵׁי יְדַעַת מֵאֵד:
 לֹא נִכְחַד עֲצָמֵי מִמֶּךָ אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי בִּסְתֵר רַקְמָתִי בְּתַחְתּוֹת אֶרֶץ: גְּלָמִי רָאוּ עֵינַיֶךָ וְעַל סִפְרֶךָ כָּלָם יִפְתְּבוּ יָמִים יִצְרוּ
 וְלֹא וְלוֹ אֶחָד בָּהֶם: וְלִי מָה יִקְרוּ רַעֲיֶךָ אֵל מָה עֲצָמוֹ רֵאשִׁיהֶם: אֶסְפְּרָם מִחוּל יִרְבוֹן הִקִּיצְתִּי וְעוֹדִי עִמָּךָ:¹

אבן עזרא תהלים פרק קלט – מזמור נכבד מאד

זה המזמור נכבד מאוד בדרכי השם ואין באלה החמישה ספרים מזמור כמוהו. וכפי בינת אדם בדרכי השם ודרכי הנשמה יתבונן בטעמיו. ועתה אפרשנו בדרך קצרה בע"ה.²

מסכת פסחים דף קיז עמוד א – בין מזמור לדוד ולדוד מזמור

לדוד מזמור - מלמד ששרתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה. מזמור לדוד - מלמד שאמר שירה ואחר כך שרתה עליו שכינה. ללמדך שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות, ולא מתוך עצבות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה. שנאמר: "ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד הי'".³

נעבור אל פסוקי הפרק. מי שמחפש בפסוקים אלה קו מחשבה רציף, תזה קוהרנטית וחובקת עולם, עתיד להתאכזב. הפרק הוא פסיפס של רעיונות ומחשבות הנעות רצוא ושוב. אין תשובות מקיפות, אין פתרונות כוללים, אין "פשר דבר". יש רק תמיהות והשתאויות ופליאה אחת גדולה. יש פיסות מחשבה והגיגים קרועים הנעים במשב רוחו של המשורר, שפעמים היא סוערת ופעמים ניוחה. ככה יהיו גם דברינו להלן המבוססים על המדרשים ועל פרשני המקרא. כל פסוק – עולם ומלואו.

ה' חקרתני ותדע

פירוש אבן עזרא

החל חקרתני - כדרך חוקר לב ובוחן כליות ויכולת לדעת כל סודי.⁴

¹ פרק זה בתהלים עומד כמגדלור ומאיר לכל השנה, ובפרט לעומדים על סיפה של השנה היוצאת ועל מפתן הכניסה לשנה החדשה. מה גם שמפרק זה נלקחו לא מעט ביטויים ומוטיבים לתפילת הימים הנוראים, כמו: "דבר אין בפי בלשוני מילה", "הן אתה ידעת כולה", "לא נכחד ... ממך", "ועל ספרך כולם יכתבו", "ימים יוצרו ולו אחד בהם", "אנא מפניך אברח" – תזכורת ליונה הנביא ועוד. את חלקם נזכיר להלן, אך לא נוכל לעבור על כל פסוקי הפרק. שים גם לב שהתמקדנו בח"י הפסוקים הראשונים של הפרק והשמטנו את שישה הפסוקים האחרונים, שהם נושא נפרד, כהצעת עמוס חכם בפירוש דעת מקרא.

² מדוע דרך קצרה? כי אולי אבן עזרא סבור שאין להרבות בפירושים לפרק כה נשגב, שמה יעיבו הפירוש, הדקדוק הלשוני והמדרש על המקרא. אבל פירוש מעט, כן. גם פרשנים בדרך הסוד לא פסחו על פרק זה, ראו למשל ספר האמונה הרמה לראב"ד מאמר א פרק א שמנתח פסוק אחר פסוק בפרק זה ומכתיר אותו בכותרת: "מעיד במושכלות ומדרגות המאורות" ומוסיף: "כבר מנה זה המזמור כל סוגי הנמצאות". ואנו נלך בדרכי הפשט והמדרש ונקווה שלא נפגום בטעם המזמור הנכבד הזה.

³ והפרק שלנו פותח: "למנצח לדוד מזמור". קדמה השכינה לשירה. אי אפשר לומר פרק זה אם לא שזכה אדם לשכינה שתייע בידו. אבל השכינה לא תבוא, אלא מתוך שמחה של מצווה, ושמחה זו היא שתביא את השכינה שהיא תביא את השירה. סוף דבר, השירה תביא את השכינה ואם הלל לא נאמר בראש השנה, ביו בניצוח גדולם שבו "ספרי חיים וספרי מתים פתוחים" (ראש השנה לב ע"ב), מזמורי תהלים נאמר: מזמור כד בליל ראש השנה, מזמור מז לפני התקיעות, שיר של יום ועוד.

⁴ פתיחת הפרק היא בהודאה שכל מה שייאמר להלן כבר גלוי וידוע לקב"ה שהוא "חוקר לב ובוחן כליות" ולפיכך יודע "כל סודי". אז מה טעם בדברי המשורר? מה יחדש בתפילתו/שירתו/פיוטיו שאינו ידוע לבורא? אולי ימעד וייכשל בלשונו ("שלא ייכשלו בלשונום")? התשובה מצויה בהמשך הפרק. ושתי פנים לה: כמו שכתב שלמה אבן גבירול: "הנה לך תיטב זמרת אנוש" וכנכתב באיוב

מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור קלט

אמר צופר הנעמתי: "החקר אלוה תמצא וגו', גבהי שמים מה תפעל וגו', ארוכה מארץ מדה וגו' " (איוב יא ז-ט) - אין אדם עומד עליה. "ונעלמה מעיני כל חיי" (איוב כח כא). ומי ידעה? אלהים, שנאמר: "אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה. כי הוא לקצות הארץ ביט, תחת כל השמים יראה" (איוב כח כג כד), אין אדם יכול להגיע עד סוף מעשיו של הקב"ה. וכן דוד אמר: "מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו" (תהלים קו ב), אין אדם יכול להגיע לגבורותיו של הקב"ה. וכן משה אמר.⁵ אלא הוא עומד נצח והוא חוקר את הכל. לכן דוד נותן לו את הנצח ומזמר, שנאמר: "למנצח לדוד מזמור".⁶

אתה ידעת שבת יקומי**מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור קלט**

"אתה ידעת שבת יקומי" - אתה ידעת כשהייתי בשלוותי לא שכחתיך, וכן הוא אומר: "ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב" (שמואל ב ז א) - שמא לא אמרתי אתה ידעת שבת יקומי?⁷ וכשקמתי לברוח מפני אבשלום לא קראתי אחר כך תגר, אלא: "מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום" (תהלים ג א).⁸ ר' יהודה אומר: המזמור הזה אדם הראשון אמרו, שנאמר: "ה' חקרתני ותדע וידעת" שלא היה לי איפשר בלא אשה לכך נאמר לא טוב היות האדם לבדו. לכך נאמר ה' חקרתני. אתה ידעת שבת יקומי שבת בגן עדן.⁹

בנתה לרעי מרחוק**רש"י על הפסוק**

בנתה לרעי מרחוק - בנתה מרחוק למושכני אל רעותך וחבתך: לרעי - לקרבני אליך.¹⁰

תורת המנחה פרשת בשלח

בנת לרעי מרחוק - ידעת היאך הייתי רועה נאמן על הצאן.¹¹

אבן עזרא על הפסוק "ולי מה יקרו רעידך", להלן

ד ב: "ועצור במילין מי יוכל". הקב"ה והאדם זקוקים למילים. וזכות הראשונים לביטוי "חוקר כליות ולב" שמורה לירמיהו שטבע ביטוי זה מכאב לב ובזעקה וספר תהלים הפכו להמית לבו ברגשה. ראו דברינו **חוקר לב ובוחן כליות** בפרשת בחוקותי.

⁵ כאן קיצר הדרשן או השמיטו המעתיקים ולא ידענו לאילו מדברי משה הוא מתכוון. נראה שהכוונה לתחנוני משה להיכנס לארץ, אולי לפסוק בדברים ג כד: "אֲשֶׁר מִי אֶל בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ וְכַגְבוּרֹתֶיךָ". ואולי גם לשירת האזינו ולשירת הים.

⁶ השימוש בפסוקים מספר איוב, כאן וגם במקורות שנביא בהמשך, אינו מקרי. פרקי איוב: תלונותיו, תוכחת רעיו ותשובותיו להם, מתמזגים לתוך פרקי תהלים. הכאב והסבל שבספר איוב שנלווים להם שאלות ומצוקות ותמיהות עד כדי קטרוג ותלונה, נהפכים בספר תהלים לתימהון והשתאות עד כדי התפעלות ופליאה. אין תשובות, רק שאלות; על כך יסכימו ספר איוב וספר תהלים. הקב"ה כה נשגב, כה נעלם וטמיר, אין אדם יכול להגיע לגבורותיו ולפשר מעשיו; הקב"ה 'עומד נצח' וחוקר הכל. ודווקא לכן דוד נותן לו את הנצח! האדם הוא שמכתיר את הקב"ה, הוא שנותן למנצח את הנצח, לגיבור את גבורתו, ללוכד עוז והדר את ההוד והתפארת, ליועד הכל את "דעת שפתי ברור מלל" - גם זה פסוק מאיוב (לג ג). כיצד? במזמורים, במדרשים, בפיסטים ובתפילות בשפת אנוש. במלכויות שנאמר בתפילות ראש השנה הבאות עלינו לטובה. ואגב נראה שדרשה זו חולקת על גמרא פסחים לעיל. "למנצח לדוד מזמור" - דוד הוא שגרם לשכינה שתשרה עליו, בניצוחו ובמזמוריו.

⁷ "מחשבת שבת יקומי", מדגיש פירוש מצודת דוד. הפעולות הבסיסיות ביותר שהאדם עושה באופן בלתי מודע וללא מחשבה וכוונה מיוחדות: "הִפָּךְ האדם ומחשבתו ידעם האל יתברך, ויבינם למרחוק", מפרש רד"ק. אולי לכן נקשרת קריאת שמע שהיא קבלת עול מלכות שמים עם "בשכבך ובקומך".

⁸ אין לך דבר קשה יותר מאשר תרבות רעה בביתו של אדם (ברכות ז ע"ב, שמות רבה א א ועוד). בנו של אדם הקם עליו. וגם על זה אומר דוד מזמור, מעין צידוק הדין וקבלתו בשמחה: "שמחה לצדיקים שעושה בהם משפט, שהוא מנקה אותם מעוונותיהם ... שהרי דוד כיון שפגעה בו מדת הדין התחיל שמח ומזמר מזמור לדוד" (מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור ג).

⁹ ראו פירוש אלשיך שמפרש את כל הפרק על אדם הראשון בעקבות חז"ל: "פה אחד הסכימו כי מזמור זה על אדם הראשון ידבר". אי לכך, אומר אלשיך: "נלכה באורחותם, כי הם מקבלי האמת והצדק". שיטה זו אולי מצמצמת קצת את התוקף האוניברסלי של הפרק, אבל מתאימה לערב ראש השנה בו נברא האדם (פסיקתא דרב כהנא פיקסא כג). הדבר גם מסתדר היטב מדוע דוד הוא שאמר את המזמור הזה, כי דוד קשור עם אדם הראשון, ממנו קיבל את שבעים שנותיו, שנים שנגרעו מאלף השנים שהיה אדם הראשון מיועד לחיות וחי רק 930 בגלל חטא עץ הדעת טוב ורע (במדבר רבה יד יב). ומה ידע הקב"ה שהוא יחיד בעולמו? שלאדם אין טוב שיהיה יחיד בעולם וכל מהותו היא הזוגיות. ההשלמה האנושית הטבעית: "זכר ונקבה ברא אותם".

¹⁰ ראו רש"י בפירושו למדבר כג כא בברכת בלעם: "ה' אלהיו עמו" - אפילו מכעיסין וממרים לפניו אינו זז מתוכו. "ותרועת מלך בו" - לשון חיבה ורעות כמו: "וַיָּבֵא חוֹשֵׁי רֶעִה דָּוִד הַעִיר וכו'" (שמואל ב טו לז) - אוהב דוד, "וַיִּתְּנָה לְמַרְעִיהָ" (שופטים טו ו) וכן תרגם אונקלוס ושכינת מלכהו ביניהון. נראה שכדאי לזכור פירוש רש"י זה כשאנו שומעים את התרועות (שעפ"י הגמרא הם יבבות) וכשאנו אומרים את הפסוק "ותרועת מלך בו" במלכויות. התרועה היא רעות וחובה! ראו דברינו **שופרות** בראש השנה.

¹¹ רעי הוא רועי. שראית שהייתי רועה נאמן. ואנו נציע לחבר את הרעות של רש"י עם הרועה של תורת המנחה (ר' יעקב ב"ר חננאל סקילי או צקלי, ספרד מאה 14, מתלמידי הרשב"א). ונוסיף צלע שלישית - את הפסוק: "ה' רועי לא אחסר" - רועה שהוא גם ריע אוהב את צאנו. הוא הדוד הרועה שירד לרעות את הרעיה בגנים (שיר השירים ו ב).

רעיד - מחשבותיך כנגד "בנת לרעי". והטעם, כי אתה תדע כל מחשבותי ואני לא אדע מחשבותיך כי נשגבו ממני ויקרים הם לדעתם.¹²

כי אין מלה בלשוני הן ה' ידעת כל ה' מדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור קלט

כך אמר דוד לפני הקב"ה: אתה ידעת שבתני וקומי. ולא עוד, אלא כל פסיעה ופסיעה שאני עתיד לפסוע כבר גלויה לפניך, וכן אמר הכתוב: "כי עתה צעדי תספור" (איוב יד טז). ולא מעכשיו, אלא עד שלא באתי לעולם, וכן הוא אומר לירמיהו: "בטרם אצרך בבטן ידעתך" (ירמיה א ה) ... לכך נאמר: "כי אין מלה בלשוני", אין מזמור אין נצח אין שיחה שאני עתיד לומר שאינם גלויין לפניך, לכך נאמר: "כי אין מלה בלשוני הן ה' ידעת כולה".¹³

כאן בעצם יכול היה מחבר ספר תהלים לעצור ולא להוסיף מילה. רק שקט: "לך דומיה תהילה". וכאותו סיפור חסידי על הכפרי שלא ידע לקרוא ובא לבית הכנסת בימים נוראים, פתח את המחזור ואמר: ריבונו של עולם, הרי כל התפילות והפיוטים, כל השירות והתשבחות, הבקשות והסליחות, כולם לפניך. כל מה שרציתי לומר ועוד קצת, הכל מונח כאן. אנא קרא ותוסיף עוד קצת ממחשבותיי שגם אותם אתה קורא טוב ממני. ראו [הסידור המתפלל](#) וכן [א-להים יצרף את האותיות](#) באתר זושא. אבל כוחו של הדיבור האנושי גובר וממשיך ומזכה אותנו בעוד פסוקים נפלאים.

אחור וקדם צרתני

ילקוט שמעוני תורה פרשת תזריע

"אחור וקדם צרתני", א"ר ישמעאל בר תנחום: אחור לכל המעשים וקדם לכל העונשין. אם זוכה אמרין ליה: אתה קדמת למעשה בראשית, שנאמר: "ורוח אלהים מרחפת". ואם לאו, יתוש קדמך, שלשול קדמך. ר' נחמיה אומר: אף קילוסו¹⁴ אינו בא אלא באחרונה, הדא הוא דכתיב: "הללו את ה' ... החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף". ואח"כ: "מלכי ארץ וכל לאומים, שרים וכל שופטי ארץ".¹⁵

פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה

רש"י על הפסוק

פליאה דעת וגומר - מכוסה ונעלם ממני מקום לברוח מפניך.¹⁶

אבן עזרא תהלים על הפסוק

פליאה - שם התואר והמתואר הדעת וזאת הדעת המחשבת היא.¹⁷

¹² בדרך זו הולכים פרשנים רבים נוספים, כגון אלשיך, מצודות, מלבי"ם, רלב"ג ועוד שרעי הם רעיונותי. ראו דברי דניאל בסוף פרק ז: "רעיוני יבהלני". וראב"ד בספר האמונה הרמה מוסיף: "בנת לרעי מרחוק - וזהו תכונת הנפש והוא מן האיכות".

¹³ ואלשיך מבאר: "כי אין מלה בלשוני להגידם, אך הן ה' ידעת כולה מבלי שאומר אותם". בכך חזרנו לפסוק הראשון: "חקרתני ותדע". ושוב הקשר עם פסוקים מאיוב והנה כאן גם עם ירמיהו.

¹⁴ של האדם.

¹⁵ רוחו של האדם היא היצירה הראשונה בבריאה, אולי הייתה קיימת אפילו לפני תחילת הבריאה, עוד לפני: "ויאמר אלהים יהי אור". ככתוב: "ורוח אלהים מרחפת על פני המים". אבל האדם עצמו נפש חיה: "גלמי ראו עיני", נוצר אחרון. יש אומרים משום שהוא תכלית ונזר הבריאה ויש אומרים משום שנברא סמוך לשבת. אבל מדרש זה ואחרים אומרים שאם יגבה לבו ותזוח עליו דעתו, יאמרו לו: יתוש קדמך שלשול קדמך. "אדם ובהמה תושיע ה' - אדם בזכות בהמה תושיע ה'" (בראשית רבה לג). וכך גם בספר יונה שנקרא ביום הכיפורים עם ייטו צללי ערב. ראו דברינו [אדם ובהמה תושיע ה'](#) בפרשת נח. ונראה לומר שהמילים "אם זוכה", משמעותן: אם מבין האדם שהוא חלק מבריאה גדולה יותר. שהוא וציפור כנף נבראו זה לצד זה וצריכים לחיות זה לצד זה.

¹⁶ פליאה היא שם עצם: דבר מופלא. מה היא הפליאה שנשגבה מהאדם? הידיעה להיכן ניתן לברוח מפני האל. כך נראה שמפרש גם מצודת דוד על הפסוק: "פליאה דעת ממני - מכוסה ממני ידיעת הצלה ממך. נשגבה - דבר תחבולת ההצלה חזקה וקשה מאוד לא אוכל לדעתה". הצלה כמו להימלט. בשיטה זו, פסוק זה משמש מבוא לפסוק שבא מיד אחריו: "אָנָּה אֶלֶךְ מְרוּחָךְ וְאָנָּה מִפְּנֵיךְ אֶבְרַח" (ולפסוקים שאחריו). למה שירצה האדם לברוח (להינצל) מהקב"ה? האם הכוונה היא לומר שאין אתר פנוי מהשכינה ("לית אתר פנוי מינה", זוהר) ואי אפשר בעצם לברוח מהאל, או שמא יש אכן מחשבה של המשורר על בריחה בשל עוצמת השגב והמלאות. קשה לאדם לחיות בהרגשה בלתי פוסקת של השגחה ובחינה מתמידים. ושוב אנחנו בספר יונה.

¹⁷ וכך גם מפרש רד"ק: "פליאה דעת ממני, זאת הדעת פליאה ממני ונשגבה". נראה שאין כאן רק הבחנה דקדוקית שפליאה איננו שם העצם אלא שם התואר של הדעת: "הדעת המופלאה", אלא גם פירוש הרואה בפסוק זה כעומד בפני עצמו, או כמסכם את הפסוקים שלפניו, ולא כמבוא לפסוקי הבריחה שלאחריו. פליאת הדעת או הדעה המופלאה הם הנושא. המחשבה על בריחה באה בעקבות הפליאה.

פירוש מלבי"ם על הפסוק

פליאה, כי יש שני מיני פליאה, א] פליאה שהאדם יכול עליה להשיגה והיא מופלאה רק מאיש פרטי. ועל זה אמר: "פליאה דעת ממני", ב] פליאה החלטית שהיא נמנעת ההשגה כלל ולא ישיג אותה שום אדם. ועל זה אמר: "נשגבה לא אוכל לה", שהוא דבר הנשגב מבינת האדם.¹⁸

דברים רבה (ליברמן) פרשת ניצבים

"כי המצוה הזאת ... לא נפלאה היא ממך". זהו שאומר הכתוב: "פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה" (תהלים קלט ו) ... זו דעתה של תורה. נשגבה לא אוכל לה - קשה היא ועומדת לפי כחי ... אמר הקב"ה לדוד: אתה אמרת פליאה דעת ממני, כבר קדמך משה רבך ואמר: "לא נפלאה היא ממך".¹⁹

אֲשָׁא כִנְפֵי שָׁחַר אֲשַׁכְנֶה בְּאַחֲרֵית יָם: גַּם שָׁם יִדְךָ תִּנְחָנִי
אבן עזרא תהלים פרק קלט

וטעם כנפי שחר - אילו היו לו כנפים עפות במהרה שירימם וישאם, כי ברגע עלות השחר יהיה פרוש מקצה מזרח עד סוף מערב האור הנראה בעבים לפני זרוח השמש ... גם שם - לא הייתי יכול ללכת אל אחרית ים אם לא נתחנני ידך. והנה ידך נתחנני ותאחזני ימינך והנה הייתי כבורח מידך אל ידך.²⁰

אֹדְךָ עַל כִּי נִרְאֹת נִפְלִיּוֹתֵי נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנִפְשֵׁי יְדֹעַת מְאֹד
רד"ק תהלים פרק קלט

ונפשי יודעת מאד, טעם מאד דבק עם נפלאים מעשיך, כלומר מעשיך נפלאים מאד ונפשי יודעת, כלומר נפשי המשכלת. אמר: אעפ"י שבשאר החיים נפלאים מעשיך, אין בהם מי שיכיר, אבל בי נתת הנפש המשכלת יותר על שאר החיים, והיא תדע מעשיך הנפלאים ותודה לך עליהם.²¹

¹⁸ בדורות של התפתחות המדע המואצת והידע העצום שלנו על עצמנו ועל העולם שסביבנו, התפתחות שנרכשת בעבודת צוות ובתקשורת בין אלפי מדענים כפי שלא היה מעולם, נראים דברים אלה של מלבי"ם מתאימים במיוחד. שום "איש פרטי" לא יוכל לבדו לפלאי העולם והאדם. אך גם בעבודת הצוות הגדולה ביותר אנחנו יודעים שיש דברים שהיו ולעולם יהיו "דבר הנשגב מבינת האדם". מה היה לפני המפץ הגדול? מה יש מעבר ליקום שלנו? וכדימוי של הפיסיקאי פרד הויל מגדולי הפיסיקאים של המחצית השנייה של המאה העשרים, על הידע המדעי שהוא כבלון שהולך ומתנפח כל העת מבפנים, אך לעולם יישאר מרחב אינסופי נעלם מחוץ לו.

¹⁹ ראו גם אגדת בראשית (בובר) פרק עג שהפסוק פליאה דעת ממני נשגבה נאמר על יעקב ברגע המשבר הגדול בפרשת יוסף ואחיו כששלח את בנימין עם האחים למצרים וחשב שהכל אבוד, ואמר: "ואל שדי ייתן לכם רחמים לפני האיש". (בדומה למדרש תהלים לעיל על "שבתי וקומי"). בשניהם, יש פתרון למה שנראה בראייה ראשונה כפליאה נשגבה לא אוכל לה. אבל יש ביניהם הבדל ואל דרישות התורה מהאדם. בשניהם, יש פתרון למה שנראה בראייה ראשונה כפליאה נשגבה לא אוכל לה. אבל יש ביניהם הבדל משמעותי. השימוש בפסוק לסבלו וכאבו של יעקב, מובן וברור ובא לעודד ולחזק מי שמצוי במשבר שנראה כמצב ללא מוצא ותקווה (ואחריתו הייתה לטובה). אבל העימות של דברי דוד עם "לא נפלאה היא" של התורה בפרשת ניצבים, בא אולי להוריד את המעלות הגבוהות של דברי דוד אל הפלאות הארציות והאנושיות האפשריות, אל התורה כתורת חיים. התורה באה מאותם ספירות גבוהות עליהם משורר דוד, אבל היא ירדה לארץ וניתנה לבני האדם על מנת שיעמדו על סודותיה ורזיה, ויש להם את הכלים והיכולת לעשות זאת. אתה דוד אומר: "פליאה דעת ממני נשגבה" ומשה עונה לך: "לא בשמים היא, לא נפלאה היא ממך". ראו דברינו [לא נפלאה היא ממך](#) בפרשת ניצבים. לא בכדי מצויה פרשת ניצבים בלוח השנה לפני ראש השנה.

²⁰ וכך גם רש"י על הפסוק: "אשא כנפי שחר - אם אשא לי כנפים כשחר הזה המבהיק לפי שעה מסוף העולם לסופו כן אמהר לעוף עד אשר אשכח באחרית ים: גם שם - אין לי מנוס כי כל חשך לא יחשיך ממך", וכן מצודת דוד: "אשא כנפי שחר - אם אמרתי אשא כנפים לעוף חיש מהם בקצה הים כשחר הזה המבהיק ברגע אחת עד קצה העולם: גם שם - הלא גם באחרית הים ידך נתחנני וימינך תאחזני להוליך אותי אחר חפצך ואם כן אברח מידך לידך". השחר העולה קמעא קמעא, כאיילת השחר, ופתאם מפציע בבת אחת ומאיר בכנפיו את כיפת השמים ממזרח למערב, מעניק תחושה של יום חדש בו הכל נברא מחדש: "המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית". והמשורר נישא על כנפי שחר אלה ומדלג איתם ממזרח למערב, אולי שם תירגע פליאתו והשתוממותו, אולי שם יש עוד: "ואמר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני". אבל גם שם: "חשך לא יחשיך ממך ולילה פיוס יאיר פחשיכה פאורה". אין מסתור בחושך. בריחה היא תמיד "ממני אליך", וכמו שאמר דוד בדברי הימים א כט יד: "כי ממך הפל ומיךך נתנו לך". (ראו דברינו [מידך נתנו לך](#) בפרשת ויקהל).

²¹ המדרשים מתעכבים על החצי הראשון של הפסוק בדגש לנפלאות יציאת מצרים. ראו מכילתא דרבי ישמעאל בשלח מסכתא דשירה פרשה ח: "עשה עמנו פלא ועושה עמנו בכל דור ודור, שנאמר: אודך על כי נוראות נפלאותי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד. ואומר: רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו (תהלים מ ו)". וכן בשמות רבה ל ה: "אני קניתי אתכם במצרים בי' מכות שהראיתי, שנאמר: נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד". אבל פרשני המקרא מתמקדים בחצי השני של הפסוק והשאלה היא איפה לשים את המילה "מאד". רד"ק מציע להזיז אותה אחורה ולהצמידה למילים "נפלאים מעשיך" ולקרוא את הפסוק כך: נפלאים מעשיך מאד ונפשי (המשכלת) יודעת (ומבינה זאת). כך גם מפרש אבן עזרא על הפסוק בשם רבי משה - הלל ושבח לתבונת אנוש שנברא בצלם. אבל אבן עזרא מביא גם את פירוש ר' יהודה הלוי שמשאיר את המילה "מאד" במקומה: "נפלאים ממני מעשיך אף על פי שנפשי יודעת מאד". וכך גם מפרש מצודת דוד: "נפלאים מעשיך - מעשיך המה מכוסים ולא ידעתים אף כי נפשי היא משכלת ויודעת מאד דברים מושכלים, על כל זה פלאי מעשיך איננה יודעת". מה מפליא יותר? שמעשי הבורא כל כך פלאיים עד שגם שכל האדם שנברא בצלם אלהים לא מסוגל להבינם, או אדרבא, ש"הנפש המשכלת" של האדם שנברא בצלם אלהים, יודעת להתפעל ממעשים אלה ולהודות עליהם ולהעריכם. שאם לא כן, מה תועלת יש בכל הפלאים האלה?

ונוראות היצירה הם נגלים ונפגרים לחכמים, כי כל אבר ואבר נברא בחכמה, ועל התכונה שנברא הוא לצורך ולתועלת, וכל אדם צריך להתבונן בהם, ומתוך כך יכיר נפלאות היוצר ויודה לו עליהם. ואם באנו לספר בזה החיבור תכונת האברים ותועלתם ומזג הכוחות ותועלתם יארך הסיפור, אבל המשתוקק להם ימצאם בספרי החכמים.²²

ילקוט שמעוני תורה פרשת בשלח [המתחיל ברמז רכה]

"נורא תהילות עושה פלא" (שמות טו יא) - עֲשֵׂה פלא אין כתיב כאן אלא עושה פלא לעתיד לבוא ... עשה עמנו פלא ועושה עמנו בכל דור ודור, שנאמר: "נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד". "רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבתך אלינו" (תהלים מו) ... "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז טו) - אראנו מה שלא הראיתי לאבות, שהרי נסים ונפלאות שאני עתיד לעשות עם הבנים יותר מהפלא ונפלאות מה שעשיתי עם אבות.²³

ועל ספרך כלם יכתבו

מדרש תהלים (שחר טוב; בובר) מזמור קלט

מהו "ועל ספרך כולם יכתבו"! מיום שברא הקב"ה לאדם הראשון כתב לו בספרו מה שהוא עתיד להעמיד ממנו עד שיחיו המתים, וכה קורא לפניו: דור דור ודרשיו, דור דור ופרנסיו, דור דור וחכמיו, דור דור ונביאיו, דור דור וסופריו ותלמידיו עד שיחיו המתים. וכן הוא אומר: "זה ספר תולדות אדם" (בראשית ה א) ... וכן הוא אומר: "מי פעל ועשה קורא הדורות מראש" (ישעיהו מא ד), רצה לומר מאדם הראשון.²⁴

ימים יצרו ולא ולו אחד בהם

רש"י תהלים פרק קלט

ימים יצרו ולא אחד בהם - לסוף ימים רבים היו עתידין להיבראות ולא היה עדיין אחד מהם נברא בהן. לפי המסורת שכתוב "ולא" - זהו פירושו. ולפי המקרא שהוא נקרא "ולו", כך פירושו: ימים יוצרו - הראהו ימים העתידים להיבראות ולחלקו בירר אחד את יום השבת. דבר אחר: זה יום הכפורים לסליחה.²⁵

²² קטע זה של פירוש רד"ק מבוסס על הגמרא במסכת נדה לא ע"א שמתעכבת על הפלא הגדול שביצירת הולד - הפלא של היווצרות חיים חדשים (ובמדרש תהלים קג פלאי גוף האדם בכללותו). "הקנה לקול, הוושט למזון, הכבד לכעוס, הריאה לשתות, המרה לקנאה, הקיבה לשינה, המסס לטחון, הטחול לשחוק, הכליות יועצות, הלב גומר, לפיכך דוד מקלס: אודך על כי נוראות נפליתי נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד". הגמרא במסכת נדה עורכת השוואה בין זריעת צמחים בערוגה לעומת יצירת העובר ברחם האשה ומשלבת פסוקים מאיוב כט ג: "בהלו גרו עלי ראשי לאורו אלך חשך", ואיוב י ב: "חיים וחסד עשית עמדי ופקדתיך שְׁמֵרָה רוחי" עם הפסוק שלנו - ראו דברינו **בהילו נרו עלי ראשי** בפרשת תזריע. הגמרא במסכת נדה גם מחזירה אותנו לפסוקים לעיל: "ארחי ורבעי זרית ... אחר וקדם צרתני". אך ראו עוד פירוש מהרש"א על הגמרא שם הן ברתיעה מלחקור במדעי הטבע: "אודך על כי נוראות נפלאותי נפלאים וגו'. פירוש שאני ירא לחקור בפלאי פלאות שבמעשיך שאי אפשר לחקור עליהם לפי הטבע. ונפשי יודעת מאד שהם נפלאים ממני והידיעה בהם נמנע ממני. כמו שאמר החכם: תדע אשר לא תדע. ועל זאת אודך שלולא זאת נתתי לבי לדרוש ולחקור בהם וכמאמרם במכוסה ממך בל תדרוש". והרי לנו "סיבוב פרסה" ו"הבדל קטן" בין רד"ק וריה"ל, חכמי פרובאנס וספרד מאה 12, למהרש"א פולין מאה 16 ביחס היהדות למדע הכללי.

²³ מהפליאה הנשגבה אל פלאות ההיסטוריה, ומפלא יצירת חיים חדשים של הפרט, אל פלא יצירת עם זו גאלת. לא צריך לנסוק לשמים וגם לא להינשא על כנפי השחר על מנת לראות פלאים בטבע שמסביב ובתולדות עם ישראל. זכו הבנים לניסים ונפלאות יותר ממה שנעשו לאבות ואפשר שזכו בני הבנים בימינו לניסים ופלאות גדולים עוד יותר! שהרי אין לך נס גדול יותר מקיבוץ גלויות מכל קצווי תבל בהשוואה למצרים בהם היה עם ישראל בארץ אחת. ראו דברינו **האובדים והנחמים** בראש השנה. וכדברי הנביא ירמיהו בפרק טז: "לכן הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים: כי אם חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה והשבתיים על אדמתם אשר נתתי לאבותם". ועוד אמר ירמיהו אותו נזכיר בזכרונות בראש השנה: "הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתיים מירקתי ארץ גם עור ופסח הרה ולדת יחדו קהל גדול ישוה הנה: בבכי יבאו ובתחנונים אובלים אוליכם אל נחלי מים בדרך ישר לא יפלו בה כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכרי הוא: שמעו דבר ה' גוים והגידו באיים ממרחק ואמרו מזרה ישראל יקבצנו ושמרו כרעה עדרו".

²⁴ עפ"י המסורת, אדם הראשון נשפט בראש השנה שחל להיות בשבת וממנו נקבע ראש השנה כיום בו "בריות יפקדו", בראש השנה יכתבו" והברכה: "שנכתב בספר חיים טובים". ופירוש מצודת דוד על הפסוק מוסיף: "כולם יכתבו - כל המקרים כולם ידועים לך כאילו כתובים לפניך בספר". מדרש אליהו רבה על הפסוק מדגיש את מליצי היושר שאינם עוד אתנו ויעידו בעבורנו: "ועל ספרך כולם יכתבו - מה תלמוד לומר? עתיד הקב"ה לישב בבית המדרש שלו וצדיקי עולם ישבין לפניו, ואומר להם: בני, דור פלוני כן עשה תורה וכן עשיתי עמו צדקה, ואדם פלוני כך עשה תורה וכן עשיתי עמו צדקה. אבל איני זוכר עונותיהם של ישראל ואני עולין על לב, שנאמר: אל תזכרו ראשונות וקדמניות אל תתבוננו" (ישעיהו מג יח), ואומר: "כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות ולא תעלגנה על לב" (שם סה יז)". שנכתב ונחתם לחיים טובים.

²⁵ "לא יוצרו" או "לו יוצרו", זה מהבדלי הקריא כתיב המופלאים במקרא ששניהם נכונים. בדומה לפסוק "בכל צרתם לא או לו צר", שהקב"ה מצוי עם עם ישראל בכל צרותיהם. מחד גיסא, כל הימים הם מיוחדים, כולם נחזו ונצפו ברגע הבריאה, כל יום וטובתו עמו וכשיטת הלל הזקן: "ברוך ה' יום יום". ומאידך גיסא, "לו אחד בהם", יש ימים המיוחדים במעגל השבוע, החודש והשנה - שבת, ראש חודש, חגי תשרי. אשרי מי שידע לקדש יום יום, להעיר השחר ולהעיר יומו, לשמוח בכל רגע ורגע, להוקיר כל דקה ודקה.

דברי הסיכום של עמוס חכם בדעת מקרא על פרק זה

ענינו של מזמור זה התבוננות בתלותו הגמורה של האדם באל הבוראו ... ה' הוא שברא את האדם ... ועל כן כל מה שהאדם עומד לדבר, כבר ידוע לאלהים ... ואף כשהאדם בורח מפני האל – באמת האל הוא המנחה אותו בדרך בריחתו ואוחז אותו בכל מקום שהוא, בחושך ובאור. ככל שהאדם מוסיף ומתבונן בדברים האלה כן גדלה השתוממותו וכן מעמיקה הכרתו כי יש כאן נפלאות ונשגבות מבינת האדם ... אין קץ ואין סוף לנפלאות האלה ועל כן המשורר נמצא תמיד במצב של דבקות בה' ...

בלשון הוגי הדעות של הדורות האחרונים יש לומר, כי הנפלאות שהמשורר משתומם עליהן ואומר שהן נשגבות מבינתו, הן הסתירות שבין ידיעת האלהים ובחירת האדם,²⁶ ובין הגזרה הקדומה ובין הרצון החופשי.²⁷ אין המשורר מבקש לתרץ סתירות אלו בדרך ההיגיון, אלא הוא מביע את רגשותיו ומחשבותיו המתעוררים בלבו בעקבות ההכרה ששני הצדדים האלה אמת הם ... ההתבוננות בשני הצדדים האלה היא שגרמה למשורר לומר את דבריו במזמור זה בלשון פיוטית עזה ונשגבה.²⁸

נחזור ונקרא את ח"י הפסוקים של פרק קלט בתהלים לעיל

לִמְנַצַּח לְדוֹד מִזְמוֹר ה' חֲקֻרְתָּנִי וְתַדְעֵ: אֶתָּה יְדַעְתָּ שְׁבִתִּי וְקוּמִי בְּנִתָּה לְרַעִי מֵרְחוֹק:
 אֲרָחִי וְרַבְעִי זָרִיתְּ וְכָל דְרָכֵי הַסִּכְנֻתָּה: כִּי אֵין מְלָה בְלִשׁוֹנִי הֵן ה' יְדַעְתָּ כָּלָה:
 אַחֲרֵי וְקָדַם צִרְתָּנִי וְתַשֵּׁת עָלַי כַּפְכָּה: פְּלִיאָה דַעַת מִמֶּנִּי נִשְׁגְּבָה לֹא אוֹכַל לָה:
 אָנָּה אֵלֶךְ מְרוּיָחַד וְאָנָּה מִפְּנִיךְ אֶבְרַח: אִם אֶסֶק שָׁמַיִם שָׁם אֶתָּה וְאַצִּיעָה שְׂאוֹל הַנֶּגֶד:
 אֲשָׂא כִנְפֵי שָׁחַר אֲשַׁכְנֶה בְּאַחֲרִית יָם: גַּם שָׁם יָדָךְ תִּנְחַנִּי וְתִאחַזְנִי יְמִינֶךָ:
 וְאָמַר אֶךְ חֲשֵׁךְ יְשׁוּפְנִי וְלִילָה אֹרֵךְ בְּעַדְנִי: גַּם חֲשֵׁךְ לֹא יִחְשִׁיךְ מִמֶּךָ וְלִילָה כִּיּוֹם יֵאִיר כַּחֲשִׁיכָה כְּאוֹרָה:
 כִּי אֶתָּה קִנִּיתָ כְּלִיתִי תִסְכְּנִי בְּבֶטֶן אִמִּי: אוֹדְךָ עַל כִּי נִזְרָאתָ נִפְלִיתִי נִפְלְאִים מַעֲשֵׂיךְ וְנִפְשִׁי יְדַעַת מְאֹד:
 לֹא נִכְחַד עֲצָמֵי מִמֶּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּסִתֵּר רַקְמֹתַי בְּתַחְתִּיּוֹת אֲרָעַן: גְּלָמִי רָאוּ עֵינֶיךָ וְעַל סִפְרֶךָ כָּלֵם יִכְתְּבוּ יָמִים יִצְרוּ
 וְלֹא וְלוֹ אֶחָד בָּהֶם: וְלִי מָה יִקְרוּ רַעִיךְ אֵל מָה עֲצָמוֹ רֵאשִׁיָּהֶם: אֶסְפְּרָם מִחוּל יְרֵבוּן הִקִּיצְתִּי וְעוֹדֵי עִמָּךְ:

ונזכור את הפיוט הנפלא של שלמה אבן גבירול שמן הסתם נכתב בהשאת פרק זה בתהלים

שְׁחַר אֶבְקֶשֶׁךָ, צוּרִי וּמִשְׁגָּבִי / אֶעֱרֹךְ לְפָנֶיךָ שְׁחָרִי וְגַם עַרְבִי.
 לִפְנֵי גְדֻלְתֶּךָ אֶעֱמֹד וְאֶבְהַל / כִּי עֵינֶךָ תִרְאֶה כָּל מַחְשְׁבוֹת לִבִּי.
 מָה זֶה אֲשֶׁר יוֹכַל הַלֵּב וְהַלְשׁוֹן / לַעֲשׂוֹת וּמָה כֹחַ רוּחִי בְּתוֹךְ קַרְבִּי?
 הִנֵּה לִךְ תִּיטֵב זְמַרְתָּ אֲנוּשׁ עַל כֵּן / אוֹדְךָ בְּעוֹד תִּהְיֶה נִשְׁמַת אֱלוֹהִים בִּי!

שנה טובה ומבורכת

תהא שנת עין טובה להביט בפלאות העולם ופני איש לרעהו

מחלקי המים

וכשבאו אותם ימים "לו אחד בהם", ימים של שגב וקדושה, השכיל להמריא אליהם בכנפי שחר, לנסוק אלי שמים ולחפש את הפליאה, לברוח מהקב"ה אליו. וידע שגם שם יד ימין תאחז בו חזק ותנחמהו איך לרדת ביום שאחרי ולחזור לקדש את החול. איך להעיר את השחר של יום אחרי יום כיפור. בימים הנוראים שיוצרו השנה, "לא אחד בהם" – יחסרו לנו כל הרעים האהובים שעמדו איתנו בשנים עברו ואינם עוד איתנו היום.

²⁶ בחירה – בריחה.

²⁷ מה שאמרו חז"ל בארבע מילים: "הכל צפוי והרשות נתונה" (אבות ג טו) והרמב"ם האריך בכך מאד בשמונה פרקים.

²⁸ ואנחנו רק נוסיף על דבריו מה שאמרנו בתחילת דברינו: מי הוא שיצר מזמור נפלא זה? שפתי מי ברור מללו גם כאשר הדברים לא כל כך ברורים? מי יצר מילים נפלאות אלה המלאות פליאה על העולם? מי הוא בעל הדעת שיודע שדעתו קצרה? האדם – מי שכתב פסוקים נפלאים אלה והם לנו נחמה מעטה על פטירתם של כל הדורות ששפכו המייתם בספר תהלים.